

(ע"ב) 'לא מפיה אנו חייך' –

'כתב רבנו מהרח"ו זלה"ה ששמע מרבנו הגדול האר"י זצ"ל שהתוס' נסתפקו בלשון הזה, דהוה ליה למימר 'אינה נאמנת', ומה הלשון אומרת 'לא מפיה אנו חייים'? וחכם קדמון ביאר הדבר דעל ג' דברים העולם עומד, ואחד הוא 'האמת'. ועל זה אמר 'לא מפיה אנו חייים', כלומר, אם היתה אומרת אמת, היינו ממש חייים מפיה, כי העולם מתקיים על האמת היוצא מפיה, אבל זאת האשה משקרת, נמצא כי לא מפיה אנו חייים. וכן דרך רז"ל להודיע דרשות באמצע דבריהם אגב גררא, ששיחת תלמידי חכמים צריכה תלמוד. עד כאן דבריו'. (פתח עינים להחיד"א ז"ל. עיקר הפרוש נמצא בחידושי הריטב"א. סביר להניח שהוא אותו 'חכם קדמון' שהביא האר"י ז"ל. וע"ע בעיני כל חי' כאן וב'דברים נחמדים' בשם הר"פ מקורייץ).

דף יג

'ראוה מדברת עם אחד... מאי מדברת? זעירי אמר: נסתרה. רב אסי אמר: נבעלה. בשלמא לזעירי היינו דקתני 'מדברת', אלא לרב אסי מאי מדברת? – לישנא מעליא, כדכתיב... – יש לשאול: אדרבה, בשלמא לרב אסי, נקט התנא לישנא מעליא, אלא לזעירי, למה כינה התנא את הסתירה בצורה חריגה – 'מדברת'? המהרי"ק בתשובותיו (שורש קס) דייק זאת, ולמד מכך שאין מדובר כאן אלא באופן שיש רגלים לדבר שנסתרה עמו לשם זנות, כמשמעות הלשון 'מדברת' – כלומר, שמתחילה היו מדברים יחד מענייני תפלות ושוב ראוה נסתרת עמו. אבל אין מדובר על יחוד בעלמא. וכתב לפי זה שמה שכתב בעל הלכות גדולות (הל' מיאון) על פי הגמרא להלן (בע"ב), שאף לרבן גמליאל, כל שראינוה שנסתרה עם הפסול לה, נפסלה לכהונה – כל דבריו אינם אלא בכגון זה, ולא ביחוד אקראי ללא שום הוכחה וסמך של פריצות. וזו גם הסיבה שזעירי נקט 'נסתרה' ולא 'נתיחדה' כבשאר מקומות, שלשון זה מורה שנסתרו בכוונה לא טהורה. וע"ש שבאר לפי זה את המשך הסוגיא. והאריך עוד שם להוכיח שאשה שנתיחדה עם גוי באקראי, לא נפסלה להנשא לכהן.

'הרי זו בחזקת בעולה לנתין ולממזר' – נקט 'נתין וממזר' להשמיענו שרבי יהושע חשש אף למיעוט פסולין, כממזרים ונתנים שהם מיעוט בדרך כלל. וכדברי הגמרא (בע"ב): לדברי הפוסל – פוסל אפילו ברוב כשרים'. (רעק"א. וע' חזו"א אה"ע א, יא)

'... האמר רב מלקין על היחוד ואין אוסרין על היחוד – לימא דלא כרבי יהושע? – אפילו תימא רבי יהושע, מעלה עשו ביוחסין' – ודוקא בפנויה, אבל כשדנים לאסור אשה על בעלה, אפילו באשת כהן אין אוסרין על היחוד, שלא עשו מעלה ביוחסין אלא שלא תינשא, אבל לא להוציאה מבעלה. (עפ"י ראב"ד – מובא בשיטה מקובצת). ויש אומרים שבאשת כהן אוסרין על היחוד. (שיטמ"ק בשם הרשב"א ותלמידו). בשו"ת אגרות משה (אה"ע ח"א כד, א) הוכיח שהדעה השניה אינה חולקת בכל מקום שלא עשו מעלה ביוחסין להוציא אשה מבעלה, ורק כאן אסור לרבי יהושע מפני שסובר שדינה כדין שבויה (כדלהלן בברייתא), ומפני שאין אפוטרופוס לעריות והורעה חזקתה, ואינו דומה לשאר מעלות ביוחסין. [ומה שנקטו בגמרא לשון 'מעלה עשו ביוחסין' – מפני שיש חילוק בין כהן לישראל, אבל באמת אינו מעלה בעלמא אלא דין דרבנן].

(ע"ב) 'מה טיבו של איש זה? – כהן הוא ובן אחי אבא הוא' – נקט 'בן אחי אבא', כמסבירה מעשיה ומתנצלת על שנכנסה למקום סתר עם קרוב משפחתה, ולא היתה שם טומאה. ופרוש זה נוח

רק לזעירי שראוה נסתרה ותו לא. (שיטה מקובצת).
 עוד יש לפרש (על פי הגמרא ביבמות פח: ופסק הרמב"ם סוף פי"ג מהל' עדות ופי"ב מהל' גרושין), שאומרת כן כדי שאפילו נשאל לו ויכחיש – לא נאמינהו, שכיון שהוא קרוב משפחה לה, והקרוב מפסולי עדות הוא, אין בכוחו להכחיש עדותה, שכל מקום שהאמינה תורה עד אחד, הרי כאן שנים. ואם היה זה עד כשר, היינו חוששין לו כשמעיד נגד עדות אשה, כדברי הרמב"ם (ויש בדבר מחלוקת גדולה בראשונים – ע' ביבמות קיז: ולהלן ריש דף יד). ואין אתה מוצא קרוב הפסול לעדות שאינו אסור עליה באיסור ערוה, אלא הוא. (זכר יצחק עב, ד. וצ"ב לפי"ז למה לא נקט 'אחי אבא').

*

'לישנא מעליא, כדכתיב: אכלה ומחתה פיה...' –
 תאות האכילה ותאות המשגל אחיות הנה... וזה מביא לזה, כמו שאמרו (ברכות לב.) 'מלא כריסי זני בישוי', (ובסוטה:) 'הרבה יין עושה', (ובפרק תפילת השחר:) 'לא תרוי ולא תחטא' (ובקידושין מ.) 'דעביד הא אכיל הא' – כי הכל אחד. ומכונה גם כן בשם אכילה כי אם הלחם אשר הוא אוכל; אכלה ומחתה פיה, ובדברי רז"ל בכתובות 'אוכלת עמו לילי שבת'...
 ותיקון תאות אכילה קודמת אל האדם, שהיא הקלה גם כן קצת אצלו, וממנה ימשך אל תיקון תאוה השניה...'. (מתוך קונטרס 'עת האוכל' לר"צ הכהן מלובלין. וע' לו ב'תקנת השבים' עמ' 661 ועוד רבות בספריו.)

ע"ע: תולדות יעקב יוסף – לך, דף יז ע"ג.

*

'אפילו הדיבור עם חבריו בשוק, צריך להיות בדחילו ורחימו, מפני שהדיבור הוא על ידי אותיות, וכמו שאמר הבעל-שם-טוב ז"ל, ראוה מדברת עם אחד בשוק – שראוי להיות דיבורו עם האחד מיוחד וכו'. (אור הגנוח – פקודי)

דף יד

'הא נמי כדיעבד דמי' – משמע שאינו 'דיעבד' ממש אלא כדיעבד. ופירש הראב"ד משום שאינה אלא ארוסה ועדיין מחוסרת כניסה לחופה. והר"ן כתב שאמנם לענין הוצאתה מהארוס דיעבד ממש הוא אך לענין הכשר הולד אינו דיעבד, ומ"מ כדיעבד הוא משום שאם נאסור העובר כספק-ממזר, אף הוא לבו נוקפו ופורש ממנה. או גם נחשב הולד עצמו כדיעבד בכך שנאסור אותו מלבוא בקהל.

'אמר להן רבן גמליאל: קבלנו עדותכם. אבל מה נעשה, שהרי גזר רבן יוחנן בן זכאי שלא להושיב בית דין על כך...' – משמע שאף לשיטתו אם עברה ונישאה לכהן – לא תצא, אלא שאין מושיבין ב"ד להתיר לכתחילה. וכן פסקו הרמב"ם והשלחן ערוך. ומכאן מקור דבריהם. (עפ"י ר"ן ועוד; בהגר"א אה"ע ב,ה)

(ע"ב) 'ממזר צווח וחלל שותק איכא בנייהו...' – התוס' מפרשים שיש כאן שתי נפקותות נפרדות; לתנא קמא פסול בשתיקה בין בחלל בין בממזר ולרבי מאיר אין פסול אלא שותק-ממזר וכד'

דף יב

יט. א. הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים; היא אומרת משארסתני נאנסתי והוא אומר עד שלא ארסתיך – מה הדין?

ב. ברי ושמא – האם ברי עדיף?

א. לרבן גמליאל ורבי אליעזר – נאמנת, ואפילו לדעת האומר ברי ושמא לאו ברי עדיף, כאן יש לאשה נאמנות מכח 'מגו', שהיתה יכולה לטעון טענה טובה יותר, מוכת עץ אני. או משום שחזקת הגוף מסייעתה. רבי יהושע אומר: לא מפיה אנו חיים אלא הרי זו בחזקת בעולה עד שלא תתארס והטעתו, עד שתביא ראיה לדבריה.
אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבן גמליאל.

ב. 'מנה לי בידך' – והלה אומר 'איני יודע' – רב יהודה ורב הונא (ואביי. עתוס) אמרו: חייב, שברי ושמא – ברי עדיף. רב נחמן ורבי יוחנן אמרו: פטור, העמד ממון בחזקת בעליו. [אבל 'איני יודע' אם פרעתיך' – לדברי הכל חייב. ראשונים ע"פ גמרא בב"ק ושבויעות. והרי"ף סובר שיכול להשביע את התובע]. והלכה כרב נחמן בדינים, דלאו ברי עדיף.

א. כתב רש"י, וכן דעת הר"ן, אף לדברי הפוסקים, חייב הנתבע לישבע שהאמת כדבריו שאינו יודע. ודעת רבנו גרשום (בב"ב קלה) לפטור.

ב. אם בא לצאת ידי שמים – חייב אף לדעת האומר אין ברי עדיף. (ב"ק קיה; ר"ן. ומדת חסידות היא (ש"ך חו"מ פח סקל"ו). וע' באור הדבר בשערי ישר ה, טז). ומכל מקום אין מועילה תפיסת התובע. (רמב"ן, מובא בשו"ת הריב"ש שצב).

ג. מבואר מדברי התוס' (ע' בית יעקב), שמחלוקתם אמורה גם לדעת סומכוס שממון המוטל בספק חולקין – האם בברי ושמא חייב בכל או יחלוקו.

ד. כתבו התוס' שבברי גרוע ושמא טוב [כגון שלא היה לו לנתבע לידע הדבר], מודה רב יהודה שאין ברי עדיף.

מבואר בסוגיא שברי שיש עמו 'מגו' או חזקת הגוף, לדברי הכל עדיף על שמא ומוציאים ממון – לרבן גמליאל ורבי אליעזר שהלכה כמותם.

הרי"ד כתב שזה רק בצירוף חזקת חיוב, אז מועילה חזקת הגוף להצטרף עם הברי. (וע' בשערי ישר שער החזקות יג בהסבר דבריו).
ע"פ פרטים נוספים, בב"מ צז-צח.

דין כתובת בנות הכהנים – נתבאר לעיל י.

דף יג

כ. מה הדין במקרים הבאים?

א. הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים, היא אומרת מוכת עץ אני והוא אומר לא כי אלא דרוסת איש את.

ב. ראו פנויה שנסתתרה עם אחד ואמרו לה מה טיבו של איש זה – איש פלוני וכהן הוא.

ג. כנ"ל כשהיתה מעוברת – מה דין האשה ודין הילד לכהונה?

א. לרבן גמליאל ורבי אליעזר נאמנת ויש לה כתובה מאתים לרבי מאיר [ודלא כרמי בר חמא שאמר מוכת עץ שלא הכיר בה – מקח טעות הוא] או מנה לחכמים. לרבי יהושע אינה נאמנת והריהי בחזקת דרוסת

איש עד שתביא ראיה לדבריה, ודינה במנה או בלא-כלום – תלוי במחלוקת החכמים בכנסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה, כדלעיל יא.
והלכה כרבן גמליאל שנאמנת, וכחכמים שכתובת מוכת עין מנה (רי"ף וש"פ).

ב. ראוה מדברת בסתר עם אחד ואמרו לה מה טיבו של איש זה – איש פלוני וכהן הוא (= מיוחס) לדברי רבן גמליאל ורבי אליעזר נאמנת וכשרה לכהונה, ולרבי יהושע אינה נאמנת. כן דעת זעירי. אבל רב אסי אמר שאף לרבי יהושע נאמנת לומר לכשר נבעלתי, ולא אמר רבי יהושע אלא כשידוע לנו שנבעלה. או כשנכנסה עמו למקום שסתמו לזנות, שמוחזק שנבעלה. והסיקו דברי רב אסי בתיובתא.
א. כתב מהרי"ק: לא בכל יחוד אסר רבי יהושע, אלא כשרגלים לדבר שלשם זנות נסתרה, כגון שראום בתחילה מדברים יחד מעניני תפלות.
ב. אם אמרה לא נבעלתי – לדברי הכל נאמנת, והנידון הוא רק כשאמרה נבעלתי ולכשר נבעלתי.
(תוס' עפ"י גמרא טז.).

אמר רבי יהושע בן לוי: לדברי המכשיר מכשיר אפילו ברוב פסולים (שסובר העמד אשה על חזקתה. רש"י). לדברי הפוסל פוסל אפילו ברוב כשרים. וכן סייעו מהברייתא.
אעפ"י שכשידענו שנבעלה צריך לכתחילה שיהיו רוב כשרים, כדלהלן, בראוה מדברת אין צריך. (ע' אה"ע ו, יז; אגרות משה אה"ע ח"ד מא).
וכן לענין 'ברי'; אעפ"י שמצריך רבן גמליאל טענת ברי כשיודעים שנבעלה, אך בראוה מדברת מכשיר אפילו ללא 'ברי'. (כן הוכיח בשו"ת אגרות משה אה"ע ח"א כד, א).

ג. לרבן גמליאל ורבי אליעזר נאמנת לומר מכהן נעבערתי ולרבי יהושע אינה נאמנת. לדברי רבי יוחנן, הכשיר רבן גמליאל אף את הבת לכהונה (או אם זכר הוא, בתו או אלמנתו כשרות לכהונה. רש"י). ורבי אלעזר אמר: לא הכשיר אלא את האם משום חזקת כשרות שיש לה, אבל לא את הבת.
אף לרבי יוחנן שהכשיר הבת לכהונה, אין הולד ראוי לעבודה משום שאין ידוע מי הוא אביו. (ודין זה מדרבנן הוא והסמיכוהו על הכתוב. יבמות ק:).

הלכה כרבי יוחנן, שרבו של רבי אלעזר הוא. וגם אבא שאול סובר כדבריו בקדושין עד. (רי"ף).
כאמור לעיל, לדברי המכשיר מכשיר אפילו ברוב פסולים ולדברי הפוסל פוסל אפילו ברוב כשרים – כדברי רבי יהושע בן לוי. והורה שמואל (יד). שלכתחילה אין לעשות מעשה ולהכשיר האשה לינשא אלא כשרוב כשרים אצלה, אבל בדיעבד (כאשר נתקדשה כבר, או כאשר הנידון הוא לפסול את הולד לבוא בקהל) – כשר אפילו ברוב פסולים.

אם אינה טוענת שבעלה כשר – נפסלה לכהונה, ורק משום טענת 'ברי' הכשיר רבן גמליאל.
(כן מבואר בגמרא יד.). ובנוסף לטענת 'ברי' צריך שיהא לה 'מיגו' או כששייכת סברת 'בודקת ומזנה' – לאפוקי אנוסה. (עפ"י תוס' שם).
ואולם גם כשאינה טוענת 'ברי' נאמנת אם רוב כשרים אצלה ויש 'תרי רובי', כגון רוב העיר ורוב סיעה העוברת, שאז אין לגזור משום 'קבוע'. ואף רבי יהושע מודה בזה (כדלהלן טו. ובתוס').
ויש אומרים שלכתחילה צריך תרי רובי גם בטענת ברי (ע"ש בתוס' סד"ה כמאן – לרב חייא בר אשי בשם רב; רמב"ם איסור"ב יח).

דף יד

- כא. א. ארוסה שהיתה מעוברת ואין ידוע ממי, מה דינה ודין הנולד?
ב. איזוהי 'אלמנת עיסה' ומה דינה?